

Кіровоградська обласна бібліотека для дітей
ім. Т. Г. Шевченка
науково-методичний відділ

Бібліотека і книга
у формуванні національно-культурної
ідентичності дитини:
читацькі практики

Результати обласного етапу
всеукраїнського соціологічного дослідження

Кропивницький, 2026

**КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ
ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІДДІЛ**

**Бібліотека і книга у формуванні
національно-культурної
ідентичності дитини:
читацькі практики.**

Результати обласного етапу
всеукраїнського соціологічного дослідження

Кропивницький, 2026

УДК 027.625:001
Б59

Бібліотека і книга у формуванні національно-культурної ідентичності дитини: читацькі практики. Результати обласного етапу всеукраїнського соціологічного дослідження / Кіровогр. обл. б-ка для дітей ім. Т.Г. Шевченка; науково-метод. від.; уклад., комп'ют. верстка Н.Расторгуєва; відп. за вип. Т. Манжула. – Кропивницький, 2026. – 12 с.

Видання містить інформацію про результати обласного етапу Всеукраїнського соціологічного дослідження «Бібліотека і книга у формуванні національно-культурної ідентичності дитини: читацькі практики», яке проводилося на базі бібліотек для дітей Кіровоградщини за участі бібліотечних фахівців та користувачів підліткового віку.

Матеріал призначений для фахівців бібліотек та інших зацікавлених осіб.

© Кіровоградська обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г. Шевченка

Формування громадянської ідентичності у дітей є важливим процесом, оскільки це сприяє усвідомленню дитиною своєї приналежності до українського народу та держави. Громадянська ідентичність – це базовий фундамент та ключова складова національно-патріотичного виховання, яка перетворює етнічну чи культурну приналежність на свідому позицію громадянина.

Основи світогляду, національної свідомості, мовної належності, ціннісних орієнтирів закладаються саме в дитячому віці. У цьому процесі ключову роль відіграють читання, книга та бібліотека. Популяризуючи українську літературу, мову, традиції та вшановуючи героїв бібліотеки для дітей сприяють формуванню української громадянської ідентичності та збереженню історичної пам'яті, що є особливо актуальним в умовах російсько-української війни.

Формування громадянської ідентичності в Україні регулюється Законом України від 13.12.2022 № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», Постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 2024 р. № 864 «Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року»; Законом України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», що набрав чинності 30.08.2025 року.

З огляду на значимість цього напряму діяльності бібліотек, НБУ для дітей у 2025 році ініціювала проведення Всеукраїнського соціологічного дослідження *«Бібліотека і книга у формуванні національно-культурної ідентичності дитини: читацькі практики»*.

Мета дослідження: дослідити роль бібліотеки і книги у формуванні національно-культурної ідентичності користувачів-дітей підліткового віку в контексті дозвіллевих практик читання дітей в умовах російської дезінформації та цифрового впливу.

Об'єкт дослідження: діти віком від 13 до 16 років (учні 6-11 класів), що відвідують обласні, міські, селищні та сільські бібліотеки для дітей, бібліотекарі.

Завдання дослідження:

- визначити, які саме чинники (сім'я, школа, медіа, бібліотека, соціальні мережі, культурне середовище) найбільше впливають на формування національно-культурної ідентичності дитини;
- дослідити, які моральні, етичні та патріотичні орієнтири переважають серед сучасних дітей, як на них впливає книжковий контент;
- проаналізувати зміни у читацьких практиках дітей в умовах війни: мова читання, вибір тем, джерела інформації, частота читання;
- визначити у дітей ставлення до читання, його місця в системі культурних цінностей дитини;
- визначити вплив читання книг на формування у користувачів-дітей національно-культурної ідентичності.

Безпосередніми майданчиками для збору емпіричних даних, у числі інших, стали бібліотеки для дітей області: Кіровоградська обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г. Шевченка, співорганізатор і координатор дослідження; бібліотека для дітей філія КЗ «ЦПБ Долинської міської ради», Філія «Дитяча бібліотека» КЗ «ПБ» Кетрисанівської сільської ради, дитяча філія Новоукраїнської ЦБ, Устинівська дитяча бібліотека.

Анкетування проводилося у форматі Google-форми.

На питання **«Анкета бібліотекаря»** відповідали 5 респондентів, по одному представнику від зазначених бібліотек, різних за *освітою* (60% - середня спеціальна і 40% – вища фахові); *віком* (40% – особи віком 18-35, 40% – 46-60 і 20% – більше 60 років); *стажем роботи* (60% – працюють понад 30, 20% – 11-20 і 20% – 1-3 роки).

Чи погоджуєтесь ви з твердженням, що діти зараз менше читають?

40% вказали «так, погоджуюсь», 40% – «частково: менше читають саме в бібліотеці», 20% – «ні, це хибне уявлення».

Як змінилася частота відвідування бібліотеки дітьми за останній рік?

60% відповіли, що «не змінилася» і 40% – «зросла».

Чи впливає на вашу думку відвідування дітьми бібліотек на формування їхньої національно-культурної ідентичності?

Ствердно відповіли 80% і 20% зазначила, що «частково».

Як Ви вважаєте, що найбільше впливає на формування національної ідентичності дитини?

На першому місці серед варіантів відповідей респондентів-бібліотекарів – «сім'я» – вказали 60%, «книга» і «бібліотека» – по 20%.

Чи відбуваються у вашій бібліотеці зустрічі із військовими ЗСУ?

«Так» відповіли 80% респондентів і 20% – «ні».

Назвіть кілька книжок сучасних українських авторів про війну в Україні, якими зараз цікавляться ваші користувачі підліткового віку.

Бібліотекарі назвали 15 книг 14 авторів.

«Абетка війни» Євген та Соломія Степаненки; «Залізницею додому» М. Савка; «Мій тато став зіркою» Г. Курпа; «Аліска, фронтова лисичка» О. Мокренчук; «Шлях українського воїна» Р. Поташнікова.

«Нам не потрібна війна» М. Горянська, «Варто спробувати» С. Войцехівська, «Неймовірні історії kota Бучика» О. Фінберг, «Місто на вікні» Т. Винник, антологія «Це воює вона».

«Діти вогненного часу» К. Пекур; «Тільки не гавкай» О. Захарченко; «Лінія термінатора» Т. Стрижевська.

«Герої моєї країни: Михайло Драпатий» О. Мокренчук, «Незалежність: перезавантаження» В. Савотіна

Яку книгу (або книги) про події російсько-української війни в Україні ви рекомендуєте для підлітків? Названо 10 творів.

Р. Поташнікова «Шлях українського воїна», А. Чех «Точка нуль», Є. Положій «5 секунд - 5 днів», П. Куц «Дама д'Арк і війна фарб», В. Рождаєв «Клуб любителів української мови», І. Кручик «Інтелігенти під бомбами і ракетами», О. Мокренчук «Аліска, фронтова лисичка», Л. Охріменко «Волонтерські історії», В. Савотіна «Незалежність: перезавантаження», Т. Стрижевська «Лінія термінатора».

Респондентами «Анкета користувача» стали 51 користувач – діти віком від 13 до 16 років, зокрема, 13-14 років – 64,7% осіб, 15-16 років – 35,3%; за статтю: дівчат – 58,8% і хлопців – 41,2%.

Як часто ти проводиш своє дозвілля таким чином?

Таблиця 1. Відповіді дітей

№ з/п	Вид дозвілля	Щодня	Кілька разів на тиждень	Кілька разів на місяць	Кілька разів на рік	Ніколи
1	Читаєш новини у соцмережах / месенджерах	64,7%	11,8%	13,3	-	9,8%
2	Відвідуєш ТРЦ, ін. розважальні заклади	2%	19,6%	35,3%	29,4%	13,7%
3	Читаєш книжки, друковані журнали	17,6%	33,3%	37,2%	11,8%	-
4	Відвідуєш бібліотеку	2%	17,6%	62,7%	17,6%	-
5	Відвідуєш гуртки, музичну, художню, спортивну школу	13,7%	33,3%	31,4%	5,9%	15,7%
6	Спілкуєшся у месенджерах з друзями, знайомими	72,5%	19,6%	3,9%	3,9%	-
7	Дивишся фільми, відео на YouTube або інших платформах	72,5%	21,6%	3,9%	2%	-
8	Зустрічаєшся з друзями	58,8%	25,5%	9,8%	2%	-

Чому ти зазвичай читаєш книжки? (можна було вибрати кілька варіантів відповідей)

- Для задоволення – 43,1%
- Для виконання шкільних завдань – 41,2%
- Бо цього хочуть батьки – 15,7%

Чи важливо читати українську художню літературу для розуміння себе як українця/українки?

- ▼ Так, це формує національну свідомість – 51,0%
- ▼ Частково, якщо книжка цікава – 33,3%
- ▼ Не замислювався/лась над цим – 9,8%
- ▼ Ні, це не має значення – 5,9%

Як війна вплинула на твоє читання?

- * Читаю тільки українською мовою – 39,2%
- * Більше читаю книжки українських авторів – 25,5%
- * Цікавлюсь історією України – 23,5%
- * Ніяк не вплинула – 11,8%

Твори якої тематики тиобираєш для читання на дозвіллі?

Читання дітей сьогодення різнобічне і динамічне, оскільки у відповідях одного респондента були присутні твори різної тематичної спрямованості. Лише 7,8% дітей обирають для читання на дозвіллі твори за шкільною програмою, тоді як 92,2% віддають перевагу книгам, обраним самостійно. Творами історичної тематики (зокрема з історії України, про події російсько-української війни) цікавиться 27,4% респондентів. Популярністю також користуються: пригодницька і детективна література – зазначили 27,4% респондентів, фентезі і фантастика – 21,6%; про однолітків, нон-фікшн – по 9,8%, романтична література – 7,8 %, комікси – 3,9%.

Діаграма 1

Скільки книжок ти прочитав (-ла) за останні 6 місяців?

5-10 книжок – вказали 49% дітей; 11-20 – 23,5%; від 1 до 5 – 19,6%; 20+ – 2,0%; інше – 5,9%: «читаю повільно», «декілька книг фентезі», «жодної». (Діаграма 2, с. 8)

Назви прочитану книгу про сучасних українських героїв або про події нинішньої війни, яка тебе найбільше вразила і яку ти порадиш іншим (назва й автор).

Із загальної кількості учасників на питання відповіли 96,1% дітей. Відповіді були різноманітними. Не всі книжки, названі дітьми, стосувалися досліджуваної теми.

► **13,7%** респондентів зазначили, що про сучасних українських героїв не читали і назвали останні з прочитаних, які їх зацікавили – Кокотюхи, Нестайка, Ворониної, Рутківського, Пагутяк. Зокрема, в одній з відповідей зазначалося: «Острів» Кирило Тесленко - це книга не про війну, бо війни в нашому житті достатньо й так, будемо читати про війну коли вона закінчиться перемогою Українців». Інший респондент зазначив: «Я про війну читати не можу, бо в мене загинув батько»;

► **3,9%** - не відповіли на питання;

► **82,4%** дітей назвали 40 назв творів українських авторів про сучасних українських героїв або про події нинішньої війни.

Топ-твори за відповідями: «Аліска фронтова лисичка», «Герої моєї країни: Михайло Драпатий» О. Мокренчук, «Це воює вона», «Волонтерські історії» Л. Охріменко, «Абетка війни» Євген та Соломія Степаненки. Також у числі прочитаних дітьми книг багато інших творів. (Список прочитаних книг, с. 9)

Список прочитаних дітьми книг

«МІЙ ТАТО СТАВ ЗІРКОЮ» Г. КИРПА
«ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО ВОЇНА» РАМУНЕ ПОТАШНІКОВА
«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»
«ІНТЕРНАТ» С. ЖАДАН
«ІСТОРІЇ СИЛЬНИХ». ЗБІРКА
«ЗАПИСКИ З ВІЙНИ» М. БУТКО
«КОТИК, ШАФКА І ПІВНИК» О. МИХЕД
«КАВА З ПРИСМАКОМ ПОПЕЛУ» О. ПЕТРОВ
«5 СЕКУНД - 5 ДНІВ» Є. ПОЛОЖІЙ
«З ЛЮБОВЮ - ТАТО!» В. ПУЗІК
«ВРЯТОВАНІ ХВОСТИКИ» Н. МУЗИЧЕНКО
«ПРИВИДУСЯ» О. ДАВИДОВА
«БИТВА ЗА МІСТО» В. ЧЕРНИШЕНКО
«ВІРШІ З БІЙНИЦІ» М. КРИВЦОВ
«ПОЛОН» В. СУБОТІНА
«ІНТЕЛІГЕНТИ ПІД БОМБАМИ І РАКЕТАМИ» І. КРУЧИК
«НЕЗАЛЕЖНІСТЬ: ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ» В. САВОТІНА
«ГЕРОЯМ СЛАВА!». РОЗПОВІДІ ДЛЯ ДІТЕЙ ПРО ГЕРОЇВ ФРОНТУ І ТИЛУ
«УКРАДЕНА ВЕСНА» М. ДОРОЩУК
«МОЇ ДІТИ ВІЙНИ» І. КОВАЛЬЧУК
«В ТІНІ МАГНОЛІЙ» К. БАХТУРОВА
«ШКІРЯНИЙ ЗАПИСНИК» С. ЦИЦУХ
«ШАБЛЯ» Л. СЕРДУНИЧ
«С'EST LA VIE» Н. АДАМЧУК
«БІЛЬ» М. НЕВІДОМСЬКИЙ
«У ВОГНЯНОМУ КІЛЬЦІ. ОБОРОНА ЛУГАНСЬКОГО АЕРОПОРТУ»
«НЕЗЛАМНЕ СЕРЦЕ» Т. ГУД
«ЦУЦИК» В. ЗАПЕКА
«ШЕПТУХА» Т. ГОРІХА ЗЕРНЯ
«ІЛОВАЙСЬКИЙ ШОДЕННИК» Р. ЗІНЕНКО
ЧИТАЮ В ІНТЕРНЕТІ ВІРШІ ВІЙСЬКОВОГО ФЕДОРА РУДОГО

Чи допомагає тобі бібліотека пізнавати українську культуру?

Респонденти обрали наступні варіанти відповідей із запропонованих:

- * Інколи – якщо є щось цікаве – 49,0%
- * Так, я часто знаходжу там корисні книжки, події – 35,3%
- * Ні, я рідко буваю в бібліотеці – 13,7%
- * У нашій бібліотеці мало українського контенту – 2,0%.

Що найбільше впливає на твоє відчуття української ідентичності?

Відповіді дітей розподілилися наступним чином:

- Δ сім'я – 27,5%
- Δ школа і соціальні мережі – по 19,6%
- Δ книга – 17,6%
- Δ бібліотека – 11,8%
- Δ інше: «все», «прикладі українських військових» – 3,9%.

Чи відчуваєш ти себе українцем/українкою?

Усі учасники опитування, із наявних варіантів відповідей, обрали «так». Один із респондентів прокоментував свою відповідь, написавши: «Дивне питання враховуючи що це опитування створювали українці з урахуванням, що його проходять українці. Як я можу відчувати себе не українцем в Україні? Навіщо таке питати».

Ключові висновки.

Відбувається трансформація пріоритетів української національної ідентичності. Підлітки ідентифікують себе українцями.

Вирішальну роль у формуванні національної ідентичності відіграє сім'я, на що вказали 27,5% дітей і підтвердили 60% бібліотекарів.

Чималий вплив соціальних мереж – 19,6% відповідей юних респондентів. Інтернет є частиною повсякденного життя дітей. Значна частина їхніх взаємодій відбувається саме онлайн – у месенджерах, соціальних мережах, іграх. На рівні впливу соціальних мереж – школа – 19,6% відповідей дітей. Книга і бібліотека займають 4 і 5 позиції, відповідно, 17,6% та 11,8% відповідей тінейджерів.

Пріоритети серед дозвілєвих практик підтверджують означене вище. Форми відпочинку підлітків: «щодня» – «дивитися фільми, відео на YouTube або інших платформах» та «спілкуватися у месенджерах з друзями, знайомими» (по 72,5% відповідей); «кілька разів на тиждень» – «читання книжки, друкованих журналів» і «відвідування гуртків, музичну, художню, спортивну школи» (по 33,3%); «кілька разів на місяць» – «відвідування бібліотеки» (62,7%); «кілька разів на рік» – «відвідування ТРЦ або інші розважальні заклади» (29,4%).

Щодо зменшення звички читання серед дітей, то на думку 60% бібліотекарів діти не стали менше читати. Самі підлітки – 33,3% підтверджують, що читають декілька раз на тиждень і 37,2% – декілька разів на місяць. Жоден не відмітив, що не читає «ніколи». Підтверджують означене і кількісні показники читацької ефективності за 6 місяців: 49% дітей прочитали від 5 до 10; 23,5% – 11-20 книжок.

Основні маркери національної української ідентичності, які актуалізувались під час війни:

- відбулися мовні зміни в читацьких звичках дітей. Розширився простір української мови – 88,2% дітей читають лише українською чи у більшості своїй українською, про історію України;

- поява цікавої української книги в різних літературних жанрах вплинула на популярність її серед дітей. Твори історичного жанру, зокрема і про події сучасної війни, у читацьких практиках 27,4% респондентів-дітей; пригоди і детективи – 27,4%, фентезі і фантастика – 21,6%. Це підтверджують і бібліотекарі, вказавши твори сучасних українських авторів якими цікавляться користувачі. Окрім того, діти читають не лише паперові видання, а й твори розміщені на е-ресурсах;

- більш ніж 50% дітей згодні з тим, що читання української літератури впливає на формування національної свідомості. Щодо можливостей бібліотек у допомозі пізнання української культури то лише 35,3% підлітків зазначили, що знаходять корисні книжки. У той час як 49,0% дітей вказали «інколи» і для 2% у бібліотеках мало українського контенту.

Тож читання, книга мають позитивний вплив на формування національно-культурної ідентичності підростаючого покоління, а бібліотека як посередник між дітьми і літературою відіграє у цьому процесі провідну роль.

**Бібліотека і книга у формуванні
національно-культурної ідентичності дитини:
читацькі практики.**

Результати обласного етапу
всеукраїнського соціологічного дослідження

Відповідальна за випуск Т. С. Манжула

Укладач, комп'ютерна верстка Н. Расторгуєва

Видавець та виготовлювач

Кіровоградська обласна
бібліотека для дітей ім. Т. Г. Шевченка
вул. Шевченка, 5
м. Кропивницький, 25006